

כמעט כמו המחשבה המאגית של שבתים פריי מיטיביים. נשאלת רק השאלה אם צילצולו של השם זייטלבך באמת ערב הרבה פחות לאוזן, ואולי בעל אסוציאציות מגוונות יותר מאלה של מונבז, שמו המקורי של מירדענו מוקד?

נתן זך ■

מיכתבים למערכת

למר נתן זך הנכבד שלומות!

קצרה קבוע של העולם הזה, אני נהנה לא פעם לקרוא את פרי עטך במרוכך "רף חרש". יש בכתבתך מעין שילוב של הומור, ביקורת (בר"כ בסיגנון ה-understatement) ומידע, ההופך אותה לבעלת עניין רב.

כאדם המתעניין בתרבות (ובעיקר בספרות), אבל לא בוחל" גם בקריאת רכילות על אודות משוררים וסופרים ישראליים, קראתי את הראיון שנערך איתך ועם פנחס שדה על-ידי ירון לונדון ב"ידעון אחרונות", את כתב הפלסטר שהוציאו מתחת ידם ה"ה לשם ותומרו, וכן את תגובתך ב"ידעון אחרונות מהיום, 18.9.88.

לא אכנס לכל מיכלול הנושא של השואה, נושא הטעון ללא ספק אמוציות, חרדות איי רציונליות ועוד כהנה וכהנה וכדבריך: "ריכוז שעור אין לו ולא נראה שיהיה לו סוף בעתיד הנראה לעין".

ברצוני להתייחס באופן ספציפי להסברך המלומד, שממנו אנו אמורים להבין את כוונתך בקטע מעורר המחלוקת. כמוכן שלאחר קריאת הסברך, כל אדם סביר (מורנוים, מטומטמים וחסרי-תרבות ממילא לא יקראו כלל את מאמרך), יבין את טיעוניך ואף יקבל אותם. כולל ההסבר על אודות שינוי גירסתו של ק. צטניק ביחס לאוטוויז כפי שהשתקף ביצירתו הצפון-אדמע וכולל ההבדל בין המילים "מחריד" ו"חשוב" וכו' וכו'.

אלא, שכסופר, משורר ומסאי, האמון על התיקשות וכוהה של המילה הכתובה, מפליא הדבר כיצד לא חשבת מראש על האלמנטים האי-רציונליים והריגשיים והאסוציאטיביים העלולים להתעורר בעת קריאת אותו קטע קונטרסובר-סיאלי.

אתה כותב כך: "אני רואה בשואה תופעה חריגה. יסלח לי ק. צטניק." מה מבינים מכך רוב רובם של הקוראים, אשר מפרשים מילים אלה באופן שטחני?

א. שהשואה היא אמנם תופעה חריגה. אבל כאן יש ניסיון של נתן זך, להגיד משהו כמו: הגרמנים (כן, כן, הגרמנים. וזאת למרות שלא התייחסת כלל לגרמנים, אלא לאירופים) עשו דברים נהדרים והוזה עם תרבותי נאור, או היה להם "פלופ" קטן, תופעה "חריגה", והם אחראים לשואה. אבל מהן 12 שנה (למעשה פחות) לעומת מיעולם התרבותי הכביר וגו'.

כלומר בכל זאת, על-ידי קריאה אסוציאטיבית ושיטחית, לא-רציונלית, מתקבל אפקט של גימוד השואה.

ב. "יסלח לי מ. ק. צטניק" — מילים אלה מחקות את הרושם הקודם אצל הקורא הרגיל. כי ק. צטניק מוזהה עדיין עם "פלאגיאט אחרת", וכמעט אף אחד לא מודע לשינוי עמדתו בהצופן: אדמע. כך שהרושם המתקבל הוא: נתן זך פונה לק. צטניק ומבקש את סליחתו על הרושם הנוצר כאמור בסעיף א' לעיל. כלומר: אתה, נתן זך, אמנם התכוונת להיות קיצוני יותר מק. צטניק בנישתך לשואה, אלא שכאותו בלעם ואתונו נוצר רושם הפוך לחלוטין.

עכשיו בקשר למישפט הכולל את המילים "הפרק החשוב ביותר בתולדות אירופה." ודאי שאתה צודק, רציונלית. בוודאי שהשואה היא הפרק המחריד בתולדות אירופה ולא החשוב. אבל, כאמור, אתה צריך לקחת בחשבון מי קורא אותך ואת מאמרך. אסתכן בהימור: 80% מקורי איך הם אשכנזים שהיה להם קשר כלשהו לשואה, ועברו "שטיפות-שוח" בקשר לשואה. החל מטכ" סייזוכרון וביקור ביד ושם בימי השואה בצעיר רותם, וכלה במישפטי אייכמן ורמיאניוק. מה לעשות, האדם אינו רק אופק של תאים אפורים שכלתניים והגינלים. הוא לא תמיד קורא את מה שהוא צריך או אמור לקרוא, אלא נרמה לו שהוא קורא משהו אחר. בהתאם לפיקסציה האירציוני-גלית שננטעה במוחו, אם על-ידי שמיעת וקריאת סיפורים וריווחים על השואה, ואם, אלילי, באמי צעות "ידע אישי".

או מה הפלא שרוב האנשים מזדהים עם כתב הפלסטר (כי אני מסכים להגדרה זו ב-100%) שנכתב נגדך. כמו שכתב דומונד מוריס בספרו הנפלא הקוף העירום: "אנחנו בעצם יצירים כמו

קופים, רק עם קופסת מוח יותר משוכללת." וזו גם הסיבה שהליכוד לא מפסיד בבחירות למרות מח דליו: הוא יודע לפנות אל הרגש והיצי, שהם בעונותינו, חוקים אצל "עמך" יותר מאשר השכל.

משל למה הרבר רומה? אתה נמצא במסיבה, רוב הבחורות יפות ומטופחות, והנה כפינה, וער פתיפנים, יושבת בחורה כעורה. אף אחד לא מת-עניין בה. מתוך חמלה אנושית פשוטה אתה ניגש אליה ואומר לה משהו כמו: "תראי, את כלל אינך מכווערת. בעיני את אפילו יפה. בואי נרקוד." והיא שונאת אותך. למה? הלא כיוונת לטוב? לא כי כי מכלל הן היא שמעה לאו.

מסקנה — כשאתה אומר או כותב משהו לקהל-יעד מסויים, לא מספיקה האמת הפנימית שלך. עדיף גם, לפחות בנקודות "העדינות", להשתדל שתובן היטב בכל רמות החשיבה וההודעה. לכן היית, לדעתי, צריך לדאוג שמר לונדון הנכבד יכתוב: "השואה, מנקודת-מבט כלל-עולמית, שלא לומר יהודית, היתה המאורע המחריד ביותר בתולדות אירופה, אך בקונטקסט של התרבות האירופית, ייתכן ולא החשוב ביותר..."

כך היית נשאר נאמן להשקפתך, אך מרצה את כל קוראריך מראש, והיית פטור מהסברים נוספים ומשערוייה.

אני תיקוה, כי לאחר קריאת מיכתבי זה, תרמתי לך עוד מעט מועיר לניסיונך הבלתי-נלאה. להסריח מועצה כמו כולם".

בברכת שנה טובה וחתימה טובה,

משה כנען
סוקולוב 89
רמת-השרון

תגובת נתן זך:

מתוך כל המיכתבים שהגיעו למערכת ולביתי בחרתי במיכתבו של משה כנען משום שהוא מיטיב להעלות את כל הטיעונים הליטימיים שניתן היה לטעון כלפי, מבלי שמץ כוונת דוון. יתר-על-כן, מרבית הערותיו מקובלות עלי ואני מקווה ללמוד בעזרתן לקח שיעול לי בעתיד. להגנתי אומר רק זאת: אינם רומים דברים אדמע אומר בעל-פה, כשטף של שיחה, למראיין הרושם אותם מפיו (אני מתנגד לראיונות מוקלטים מטעמים שלא כאן המקום לפרטם), — לדברים שאדמע מעלה על הכתב במרירי. כאן אתה אחראי לכל מילה, לכל צל של משמעות — אפילו לדור משמעות שבכורכך. ואילו שם אתה מדבר לעיתים בסיגנון מקצועי, טלגרפי, תוך שאתה סומך על המראיין שישכיל לערוך את הדברים כך שכוונתם האמיתית תצא לאור. במילים אחרות: כאן אתה הוא העורך את דיברי עצמך, ושם — אחר עושה זאת במקומך. לפיכך, בנוהג שבועולם שפונים אל מראיין להבהרת דבריו מוקדם שכוונתם אינה ברורה למישהו. כך "בעולם", אבל במיקרה זה הרי לא היה איש מעוניין בהעמדת הדברים על דיוקם. בכל השאר אני מקבל, כאמור, את דיברי הביקורת.

ספרים

האם קיימת אמונת בידיש?

והי שאלה שאותה אנו שואלים לעיתים ברוב בערותנו. ועוד איך יש אמונת בידיש! כמו שיש בידיש ספרות, תיאטרון, מוסיקה, ביקורת ומחקר. אמנם יש בניינו ססברו כי בידיש יש רק בדיחות, עד שנתברר כי ספרות יידיש זכתה בפרט נובל שלם (בשבים זינגר), בשעה שהספרות העב" רית זכתה רק בחצי פרס נובל (עגנון בשותפות עם גלי זקס) וכמובן, יש הוכחות רבות: שאגאל, אם תרצו, הוא בעצם צייר בידיש.

בימים אלו יצא לאור בהוצאת ליוויק של התאחדות הסופרים בידיש, ספראלבוים — פנרל פון נן ענדן. פנינה מגן ערו, המספר על אמונת ואמנים ומוכיח באריות חותכות, אם כאלה דרושות היו, כי קיים בידיש חקר ציוו ואמונת ברמה מכובדת. מתברר של הספר הוא יצחק לודעו, מי שכותב על נושאי אמונת בעיתונות היידית בארץ. מעטים ספרי האמונת בעברית הדומים לספר זה בנוי, בהידור ובעיטור: הוא מלווה בעשרות פרודוקציות בשחור-לבן ובצבעים, המציירות בין השאר גם תמונה של האמונת בישראל.

מרפילוגיה - בגויים ועל הכרמל

ארתור בלוך
מרפילוגיה

חוק מרפי ועוד סיבות אחרות מדוע דברים משתבשים עברית: יעקב פאלקוב
הוצאת בית עימוד, ת"א

לא אתפלא אם ברשימה זו יחולו טאיות רפוס ושיבושים ערורים למיניעם, שהרי בחוק מרפי עסקינו. וכל ילד יודע מהו חוק מרפי זה, שעל פיו כל מה שעלול להשתבש בכל מערכת שהיא — סופו שישתבש. אם כי מעטים מאוד הילדים — והמבוגרים — היודעים מי היה אותו מרפי שהחוק המפורסם נקרא על שמו, ובמה זכה ששמו יופיע לצד אלה של גינסברג, פארקיסון ופיטר, אם גם לא של קופרניקוס, איינשטיין ופרויד.

לכאורה המרובר בפאראיזוסים, דיברי שנינה, חוקים הנובעים מן החיים, החיים על כל תקלותיהם, לא מן השאיפה המדעית לסלק את הטעות. למעשה, מה שעומד מאחורי כל "החוקים" האלה המתייחסים כמעט לכל תחום מתחומי הניסיון האנושי, הוא ייאוש עמוק מן הביטחון באמינותו של המדע, ההגיון, ההשיבה הרציונאלית. זה — והרגו על אותם מישפטים אובייקטיביים שלכאורה לא ניתן להפריכם: "שני קווים מקבילים לא ייפגשו", או "אותו גוף אינו יכול להימצא באותו זמן בשני מקומות שונים", (המישפט האחרון כבר הופרך על-ידי הפיסיקה החרישה). חוקי מרפי לא היו באים לעולם שבו לא קיים גם ייאוש עמוק מן הביזור קראטיה, החברה הטכנולוגית ואולי הציוויליזציה ככללה, והם תוצאה ישירה כמעט של הגדרת עובדה מדעית כ"עובדה הניתנת להפרכה" (כל מה שאינו ניתן להפרכה אינו מדע — קארל פופר).

מעבר לכל זה, הם מצחיקים, החוקים השגויים-הנכונים האלה, כמו שכל דבר השם לצחוק את הסטאטי והמאובן שבחיים מצחיק אותנו (ראה תיאוריית הצחוק של אנרי ברגסון). וכמובן גם זה: חוק מרפי יש רק אחד. חוקי מרפי נתחברו על-ידי אנשים רבים, מהם ישויות של ממש ובהם (אני חושד) יישויות פיקטיביות. יבוא על הברכה מי שאסף אותם (באנגלית), מי שתירגם אותם לעברית ומי שהגיש אותם לציבור הישראלי בספר צונן ומכרר כל-יך בימים חמים אלה שלפני בוא הסתיו.

הרי כמה מן המשעשעים שבחוקי מרפי, לרוגמה. **תגובת אוטול לחוק מרפי:** מרפי היה אופטימיסט. **היוצא מן הכלל של זימורג:** כאשר כבר יורד גשם — הרי שזה מובל. **תצפית בולניג:** אם אתה חושש, אל דאגה — זה יעבור. **החוק השני של צ'צ'הולם:** גם אם נראה שהדברים פשוט אינם יכולים להיות גרועים יותר — אין ספק שהם יהיו.

חוק ה"ס'מ האבוד: בכל עבודת תיכנון — שום מדידה לא תהיה מושלמת לאחר השעה 12:00 בצהרי יום שישי. **משוואת סנסי:** אם בעיה נתונה מכילה "X" נתונים, תמיד יהיו "X+1" בלתי ידועים. **כלל פרימן:** גם הבלתי-מוכשרים יכולים להפוך למוכשרים בכורה הניסיונות. **חוק גודין:** ככל שגבוהה עמדתך — כך קטנה יעילותך. **החוק החמישי של פרקינסון:** אם קיימת דרך לרדות החלטה חשובה — המנהל הטוב כבר ימצא אותה.

עיקרון הסדר הנכון: את האביזורים הדרושים לניסוי של אתמול, יש להזמין לכל המאוחר מחר בצהריים.

מרפילוגים על הכרמל

הספר מרפילוגיה הובא על-ידי אחד המשתתפים למועצת חכמי חיפה המתכנסת בכל יום שישי בקפה נוציה שעל הר הכרמל לצורך השלמות ותוספות פרי הניסיון הישראלי. ומדוע דווקא לחיפה? כי רומה שאין לך עיר אחרת בישראל המרגימה יפה כל-יך את אמיתות החוק הראשון של מרפי, כי כל מה שעשוי להשתבש אכן ישתבש, וראה "הכרמלית", לרוגמה. והרי כמה הצעות לחוקים ומישפטים חדשים.

חוק בונה (שמואל בונה, צייר): כשאתה עולה לחפש משהו, באמצע העליה תשכח מה אתה מחפש.

חוק שמעון ברמן (פילוסוף): אם אתה צנוע, דאג שיהיה לך על מה להיות צנוע. **חוק בני נחשון (מפקח במשרד-החינוך):** הרבר המסוכן ביותר לכל מערכת — טיפש חרוץ.

חוק רוזן (רמי רוזן, עיתונאי): הנוק הגדול ביותר נגרם כאשר מנסים לעזור. **חוק רוזן השני:** אם אתה רוצה להרוס, תן לו מה שהוא רוצה.

מישפט אליעזר כגן (משורר, מתרגם ומחנך): מרוב חיפוש אחרי חוכמות — מגיעים תמיד אל הטיפשות.

מישפט כגן השני: אין לך טיפש שלא אמר דבר חוכמה. **מישפט סלמאן (סלמאן נאטור, סופר ועיתונאי):** השיגעון — אמנות גדולה.

מישפט קניספל (גרשון קניספל, אמן ומבקר): אין חכם כבעל-ניסיון, אבל תמיד יש חכם יותר.

חוק רוזן השלישי: כבר את אביך ואמך, אבל לא יותר. **חוק רוזן הרביעי:** אפשר להבין דבר אחד בתנאי שלא מבינים דברים אחרים.

חוק רוזן החמישי: האימפוטנציה נובעת מעודף סובלנות. **מישפט נוצמן (אלי נוצמן, מנהל מוסיאון טיקוטין לאמנות יפאנית):** ההבדל בין בעלי-חי ובעל-חיים תלוי במשך הזמן שהוא מסוגל לעשות אהבה.

מישפט נחשון השני: אין דבר מוסרי יותר בעולם מאשר לסלוח לעצמך. **מישפט נחשון השלישי:** חבר החברה להגנת הטבע הוא מי שיוצא לנוף לחפש את הליכלוך.

מישפט זך (נתן, רושם מישפטים אלה): אין מקום לכולם. **מישפט זך השני:** זה לא יעזור לך.

קוראי "רף חרש" מוזמנים בזה לשלוח למדור "חוקי מרפי" משלהם המבוססים על ניסיון חייהם. המוצלחים שבהם יתפרסמו במדור ובין שולחיהם יוגרלו פרסים.

אבל זיכרו את חוק ברמן השני: כל הווכח — מפיסר.

נתן זך ■

הספר שהוא כינוס מאמרים של לודעו כמסך עשרות שנים, מטרמו הראשונה היא להביא את הקוראים לידי אהבת הציור ולאפשר להם להגביר את הנאתם מן האמנות. יחד עם זאת מהווה הספר מקור חשוב של מידע על תולדות אמנים יהודים שונים והוא מוסיף הבהים על ציירים ישראלים, מוזיקאי יוסל בינגר ועד יגאל תומרקין, או טומארקין כפי ששמו מופיע כאן. מעניין מה אומר על כך יגאל?

ש. שבא ■